

4. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

УДК 338.436(477)

КЛАСТЕРИЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Венгерська Н.С., к.е.н., ст. викладач, Мельникова Д.В.

Запорізький національний університет

Україна, 69600, м. Запоріжжя, МСП-41, вул. Жуковського, 66

Nataljavenerskaja@rambler.ru, Darya_melnikova@ukr.net

У статті проаналізовано передумови створення і розвитку кластерної моделі агропромислового комплексу, досліджено досвід розвинутих країн у сфері формування кластерів у секторі сільського господарства. Запропоновано та обґрунтовано нові напрями державної політики та розвитку нових державних програм, які безпосередньо стосуються процесу модернізації сільського господарства та розвитку кластерних об'єднань на території України. У роботі також встановлено, що процес кластеризації надає велику можливість аграрним підприємствам встановлювати значну перевагу або ж зміцнювати власні позиції чи рейтингові показники на конкурентному ринку. Крім того, виявлено, що саме кластеризація сприяє створенню можливостей доступу до значно більшої кількості постачальників, які у свою чергу адаптовані до сучасних вимог споживачів, досвідченої та висококваліфікованої робочої сили та до прямого процесу обміну або передачі відповідних знань та навичок. Визначено, що кластерний підхід дає можливість компаніям сфокусувати свою діяльність на всьому тому, що вони знають, вміють та роблять якнайкраще. Встановлено, що підприємства, які об'єднані кластером, мають значно більший ефект від синергії, ніж ті, які безпосередньо не беруть участі в процесі кластерного об'єднання, зокрема в процесі аналізу також було виявлено, що підприємства спроможні функціонувати в повному обсязі, як розгалужено-розвинута система, а також можуть використовувати власні ресурси більш ефективним чином та колективно виробляти більше, аніж складає сума їхніх індивідуальних результатів.

Ключові слова: кластер, кластерні об'єднання, кластерна взаємодія, державна політика, інновації.

Венгерская Н.С., Мельникова Д.В. КЛАСТЕРИЗАЦИЯ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА УКРАИНЫ / *Запорожский национальный университет, Украина*

В статье проанализированы предпосылки создания и развития кластерной модели агропромышленного комплекса, исследован опыт развитых стран в сфере формирования кластеров в секторе сельского хозяйства. Предложены и обоснованы новые направления государственной политики и развития новых государственных программ, которые непосредственно касаются процесса модернизации сельского хозяйства и развития кластерных объединений на территории Украины. В работе также установлено, что процесс кластеризации дает большую возможность аграрным предприятиям устанавливать значительное преимущество или укреплять свои позиции или рейтинговые показатели на конкурентном рынке. Кроме того, обнаружено, что именно кластеризация способствует созданию возможностей доступа к значительно большому количеству поставщиков, которые в свою очередь адаптированы к современным требованиям потребителей, опытной и высококвалифицированной рабочей силы и к прямому обмену или передаче соответствующих знаний и навыков. Определено, что кластерный подход позволяет компаниям сфокусировать свою деятельность на всем том, что они знают, умеют и делают лучше всего. Установлено, что предприятия, которые объединены кластером, имеют значительно больший эффект от синергии, чем те, которые непосредственно не принимают участия в процессе кластерного объединения. В частности в процессе анализа также было выявлено, что предприятия способны функционировать в полном объеме, как разветвленно-развитая система, а также использовать собственные ресурсы более эффективным образом и коллективно производить больше, чем составляет сумма их индивидуальных результатов.

Ключевые слова: кластер, кластерные объединения, кластерное взаимодействие, государственная политика, инновации.

In the article analyzes the prerequisites for the creation and development of the cluster model of agro industrial complex, studied the experience of developed countries in the area of cluster formation in agriculture. Proposed and justified (soundly) new areas of state policy and the development of new government programs that are directly related to the modernization of agriculture and the development of cluster groups in Ukraine. In this paper also set that the process of clustering provides a great opportunity to establish agricultural businesses a significant advantage or strengthen their own position or performance ratings in a competitive market. In addition, it was found that it helps to create clustering is enhanced access to a greater number of suppliers, who in turn adapted to modern requirements of users, experienced and highly skilled labor force and to direct the exchange or transfer of relevant knowledge and skills. Determined that the cluster approach enables companies to focus their activities on all that they know and can do best. Established that companies that merged clusters have a much greater effect on synergy than those who do not participate directly in the process of cluster associations, particularly in the analysis also found that firms are able to function fully as branched-developed system, and can use their resources more effectively and collectively produce more than is the sum of their individual results.

Key words: cluster, cluster associations, cluster cooperation, state policy, innovation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Агропромисловий комплекс (АПК) України є досить важливою складовою національного господарства та виступає єдиною цілісною виробничо-економічною системою, яка об'єднує низку сільськогосподарських, промислових, науково-виробничих і навчальних галузей, спрямованих на одержання, транспортування, зберігання, переробку та реалізацію сільськогосподарської продукції. За своїм складом та структурою він відрізняється від інших міжгалузевих комплексів і визначає соціально-економічний розвиток країни, рівень життя населення, продовольчу безпеку та забезпечення промисловості сільськогосподарською сировиною. Завдання АПК – забезпечити населення продуктами харчування, а промисловість – сировиною. Це можливо за умови ефективної роботи всіх ланок, що входять до його складу.

Однак для України, яка стала на шлях ринкової економіки, сільське господарство має особливо велике значення тому, що воно є однією з найбільших галузей народного господарства, про це свідчить низка важливих макроекономічних параметрів, найважливішим серед них є частка сільського господарства у валовому і внутрішньому продукті держави (ВВП).

За таких умов для аграрного сектора економіки України є нагальним питання стосовно якісної зміни його розвитку саме за допомогою кластеризації підприємств.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Розробці теоретичних і методологічних питань стосовно кластеризації та кластерного об'єднання підприємств присвячені праці таких вчених, як М. Портер [1], Є. Дахман, Є. Лімер, С. Розенфельд, Д. Сольє, І. Толенадо, Е. Фезер та ін. Питання кластерного розвитку агропромислового комплексу досліджували й українські вчені, зокрема З. Варналій [3], К. Дудкіна, А. Коренчук [2], Т. Пискунова, С. Скоропанов, Л. Куликович, С. Соколенко, Д. Стеченко, Л. Федулова, Н. Єгорова [4], В. Чужиков та багато інших. Але проблема кластерного об'єднання підприємств як стрімкого рушійного фактора економічного зростання, який сприяв би значному розвитку сільськогосподарських підприємств не лише на аграрних ринках України, а й типових ринках інших держав, потребує подальшого дослідження. Зокрема, значної актуальності набувають питання стосовно формування стабільної політико-правової бази та розвитку і вдосконалення напрямів державної політики кластерної моделі АПК.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ

Метою статті є обґрунтування доцільності впровадження кластерної моделі розвитку агропромислового комплексу як однієї з ефективних форм співробітництва на території України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Кластер – це територіально-виробнича форма інтеграції економічних суб'єктів у визначеній галузі чи сфері, що характеризуються спільністю діяльності та взаємодоповнюють один одного і одночасно підсилюють свої конкурентні переваги та пов'язаних з ними організацій (освітніх і наукових закладів, органів державного управління) [3, 4]. Саме ідея кластера відображає новий підхід до економіки регіону та його галузей конкурентоспроможності суб'єктів господарювання.

На фоні небезпеки продовольчої світової кризи Україна має певні конкурентні переваги перед виробниками агропромислової продукції інших країн. У зв'язку з цим важливим є спрямування політики на вдосконалення організації управління аграрним сектором і на створення умов для здійснення його технологічного забезпечення. Підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки України та переведення його на інноваційний шлях розвитку задекларовано в численних нормативно-правових документах. До них, зокрема, належать стратегія економічного і соціального розвитку України на 2004-2015 роки «Шляхом європейської інтеграції», Закони України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про основні засади державної аграрної політики до 2015 року», Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року, яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України.

Сучасна політика країн ЄС, до яких прагне приєднатися й Україна, спрямована на забезпечення сприятливих передумов для реалізації підприємницькими структурами інноваційного потенціалу регіону з урахуванням пріоритетів регіонального розвитку, які стосуються й аграрного сектора. Одним із основних підходів для повної реалізації потенціалу та підвищення конкурентоспроможності агропромислового комплексу (АПК) на регіональному рівні, як свідчить світова практика, є створення кластерів, у межах яких відбувається поєднання виробничих процесів із науково-інноваційною діяльністю і які зарекомендували себе як активні «точки зростання» економіки. Досвід країн ЄС свідчить, що кластеризація є однією з умов підвищення конкурентоспроможності економіки регіону та держав. Економіка Фінляндії повністю кластеризована, у ній виділено 9 кластерів, економіка Нідерландів розбита на 20 «мегакластерів», на основі функціонування яких визначено пріоритети інноваційної політики держави. У Данії функціонує 29 кластерів, у яких беруть участь 40% усіх підприємств країни, які забезпечують 60% експорту. В Австрії діють трансграничні кластери з Німеччиною, Італією, Швейцарією, Угорщиною, активізуються зв'язки з Францією і Великобританією. У Німеччині створено промислові кластери, у Словенії прийнято стратегію зростання конкурентоспроможності промисловості, розроблено програму національного розвитку кластерів. Близько 60 міждержавних, регіональних, національних, громадських організацій об'єднані в Європейський кластерний альянс, який функціонує на основі Європейського кластерного меморандуму [6].

Значну увагу кластерній моделі розвитку економіки приділяє й Уряд Російської Федерації (РФ). Зокрема, Концепцією довгострокового соціально-економічного розвитку РФ на період до 2020 р. передбачено формування нових центрів соціально-економічного розвитку, що ґрунтуються на розвитку енергетичної і транспортної інфраструктури та створенні мережі територіально-виробничих кластерів.

Україні слід залучати світовий досвід розвитку кластерів і підтримувати кластерні ініціативи, у т.ч. в аграрній сфері. Нинішня ситуація, коли ініціаторами створення кластерів виступають дрібні товаровиробники, не є перспективною. Важливо розвивати територіальне

бізнес-середовище на основі державно-приватного партнерства, яке базувалося б на використанні бізнесом сприятливих природно-кліматичних та територіально-економічних умов регіону з активною державною підтримкою ініціатив товаровиробників щодо розвитку соціальної та виробничої інфраструктури.

Основними факторами, які перешкоджають інноваційному розвитку аграрного сектора, є недостатня фінансова й інфраструктурна підтримка науково-інноваційної діяльності з боку держави [7]. Крім зазначених факторів суттєвою перешкодою є слабкість інтеграційних зв'язків між виробниками сільськогосподарської продукції, переробними підприємствами і науковими установами, що в розвинутих країнах досягається завдяки об'єднанню за галузевою і просторовою ознаками в кластери. Досвід свідчить, що сучасні процеси глобалізації та конкуренції приводять до посилення спеціалізації виробництва сільськогосподарської продукції на рівні окремих регіонів і запровадження інноваційних технологій у веденні галузей рослинництва й тваринництва з урахуванням нинішніх природно-кліматичних умов і перспектив їх зміни.

Загалом же, на поточний момент важко прогнозувати шляхи регіонального розвитку сільського господарства України. Стан основної кількості підприємств будь-яких типів залишається складним і неоднозначним, а тенденції їхнього розвитку – неусталеними. Очевидно, найближчим часом значна частина з них змушені будуть істотно трансформуватися, що пов'язано, передусім, із фізичним зносом матеріально-технічної бази багатьох підприємств. Необхідно враховувати, що деяким загальним фоном просторової сільськогосподарської динаміки будуть тенденції перевизначення міжзональних пропорцій аграрного виробництва, які впродовж останнього десятиліття означилися доволі чітко. Йдеться про посилення сільськогосподарського значення територій Полісся та Лісостепу в загальному виробництві (зокрема, у тваринництві) й відносне зменшення ролі Степу. Переміщення тваринництва в центральні та північні регіони країни зумовлено, насамперед, підвищенням ролі природних кормових угідь на фоні кризи в польовому кормовиробництві та національній комбікормовій промисловості.

Стосовно ж стратегічних напрямків розвитку кластерного об'єднання підприємств, то розвиток аграрних кластерів в Україні ускладнюють такі чинники:

- недосконалість законодавчої бази для функціонування кластерів і, як наслідок, відсутність підтримки кластерних ініціатив аграрних підприємств з боку держави;
- відсутність довіри між органами державної влади і бізнесом, а також між окремими компаніями, небажання компаній розкривати та ділитися внутрішньою інформацією через можливість зловживань та виникнення залежності від потужніших партнерів;
- слабкість діючих аграрних кластерів через низький рівень конкуренції на внутрішньому ринку, відсутність «агресивних» постачальників та вимогливих споживачів;
- можливість втратити право на одержання аграрним підприємством пільг та дотацій при будь-яких організаційних чи виробничих змінах (у т.ч. при входженні до кластеру);
- «відірваність» науки та освіти від аграрного виробництва: сільгоспідприємства не виступають замовниками на наукову та інноваційну продукцію, а продукція науково-дослідних установ не знаходить свого покупця серед товаровиробників;
- брак іноземних інвестицій та венчурного капіталу, які є важливим джерелом розвитку кластерів у розвинутих країнах;
- відсутність єдиної систематизованої інформаційної бази про існуючі та потенційні кластери, що перешкоджає створенню в суспільстві розуміння переваг кластерних об'єднань, а також цілісної картини про функціонування та результати діяльності вже існуючих аграрних кластерів в Україні.

Якщо ж розглядати інноваційний розвиток аграрного сектора економіки України в сучасних умовах, то саме такий тип розвитку аграрного сектора економіки України відповідно до принципу безперервності узгоджується з його попередніми станами та накопиченим потенціалом національної економіки. Негативні тенденції у функціонуванні національного аграрного сектора економіки обумовлені сукупністю суб'єктивно-об'єктивних чинників – втрата державою конкурентних позицій на світових ринках, низький рівень її конкурентоспроможності, економічної свободи й інноваційної ефективності, несприятлива система реформування, які підсилюються ментальністю українського суспільства щодо використання природних ресурсів у процесі господарської діяльності.

Результативність моделі інноваційного розвитку соціально-економічних систем аграрного спрямування визначається через систему ефектів (техніко-технологічного, економічного, соціального, екологічного, біологічного, організаційного, динамічного), яка має визначену ієрархічну структуру залежно від місії соціально-економічної системи.

Сільськогосподарські підприємства останніми роками інноваційно активізуються, починає змінюватися парадигма їхнього мислення, в результаті чого приблизно 20% сільськогосподарських підприємств витрачали на вдосконалення виробництва у 2010 р. більше 30% чистого прибутку. Активнішими є великі за розмірами господарські товариства та приватно-орендні підприємства [8].

Інновації в основному впроваджуються в прибутковій рослинницькій галузі: 46% підприємств застосовують нові сорти й гібриди сільськогосподарських культур, 25% – нові сільськогосподарські машини та механізми, 14% – нові системи обробітку ґрунту. Незначний рівень (5%) використання науково-обґрунтованих сівозмін. У тваринництві 52% підприємств застосовували нові породи сільськогосподарських тварин, інші ж види інновацій, зокрема високоефективні корми, нові механізми та засоби захисту рослин знаходяться майже на одному рівні (близько 16%) [9].

Зважаючи на нерозвиненість вітчизняних галузей тваринництва, найбільш вірогідним є входження суб'єктів господарювання з інноваційними розробками саме в галузь тваринництва з можливістю одночасної промислової переробки продукції, що дозволить в перспективі розв'язувати соціально-економічні та екологічні проблеми. Але при цьому вважаємо за доцільне змінювати інноваційну політику і стратегію підприємства залежно від спеціалізації регіону, природно-кліматичних умов, можливостей кооперування тощо.

Основними елементами моделі інноваційного розвитку аграрного сектора України є біологічний потенціал та науково-освітня система, яка формує інноваційне мислення, генерує інновації та забезпечує аграрний сектор економіки компетентними спеціалістами, здатними працювати з різними видами інновацій. На сьогодні достатній для реалізації означених цілей інноваційного розвитку науково-інтелектуальний потенціал аграрний сектор економіки має лише в кадровому і культурному аспектах і характеризується тенденціями:

- незважаючи на зменшення наукових кадрів у галузі сільськогосподарських наук за останні 8 років, можна констатувати повільне, але омолодження наукових кадрів;
- обсяг фінансування науки в Україні нижчий від законодавчо встановлених норм (2,3% ВВП) і складав у 2012 р.: за бюджетним фінансуванням 0,5% ВВП, за всіма джерелами фінансування – 0,84% ВВП [9];
- державні витрати України на наукові дослідження в сільському господарстві у 2008 р. склали лише 0,03% від ВВП, виробленого в сільському господарстві, а за 2009–2010 рр. їх було зменшено ще майже вдвічі у зв'язку із кризовими процесами в економіці [9];
- на університетській сектор науки припадає менше 7% загальних асигнувань на всю науку, а частка фінансування науково-технічних робіт у ВНЗ складає лише 3% загальних коштів на їх утримання, що значно нижче, ніж у розвинутих країнах [9].

У структурі ж виконавців науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт Міністерства аграрної політики України у 2010 р. 21% склали аграрні вищі навчальні заклади, що в порівнянні із середньоукраїнськими тенденціями є позитивним для подальшої інтеграції освітніх, наукових і виробничих організацій в процесі здійснення інноваційної діяльності [9].

Забезпечувати в часовому просторі динамічний синергетичний ефект у діяльності підприємств та підтримання системи в стані інноваційного розвитку можливо за умови випередження темпів здійснення змін у системі менеджменту порівняно із змінами в зовнішньому середовищі. Рушійним же фактором інноваційного розвитку, повинна стати психологічна готовність організації, менеджменту та управлінської команди [9].

Результативність інноваційного розвитку аграрного сектора економіки визначається здатністю системи управління забезпечити ефект від впровадження різних видів інновацій на різних ієрархічних рівнях, включаючи й аграрні підприємства, та ефективністю здійснення змін в усіх підсистемах.

При цьому повинні враховуватися фактори впливу на сприйняття національними аграрними підприємствами інновацій, зовнішнього і внутрішнього спрямування, і необхідність діагностики та оцінки факторів забезпечення успіху: агресивності стратегій, інтеграції, втручання, рівня саморегулювання в організації, рівня здатності мозкового центру до передбачення напрямів змін, рівня готовності команди до змін, темпів зростання компетенції команди, напрямів змін в цінностях, переконаннях, у технологіях, у філософії мислення.

Стосовно державної політики в Україні, то вона має сприяти підтримці та розвитку аграрних кластерів, модернізації галузі, підвищенню ефективності аграрного бізнесу та соціального розвитку регіонів. Основні елементи такої політики зобразимо у вигляді таблиці 1.

Таблиця 1 – Елементи державної політики стосовно підтримки та розвитку аграрних кластерів

Елемент державної політики	Шляхи реалізації
Формування нормативно-правового поля кластерної організації розвитку територій, що передбачає:	<ul style="list-style-type: none"> – закріплення, в першу чергу на рівні господарського законодавства, правового режиму функціонування кластерів в Україні, зокрема через введення правової категорії «кластер»; – затвердження Кабінетом Міністрів України відповідними Постановами «Концепції створення кластерів в Україні», розробленої Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, а також «Концепції Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів», розробленої Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України; – доповнення пункту 2 статті 7 «Заходи державного стимулювання розвитку депресивних територій» Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів», виклавши його в наступній редакції: «надання державної підтримки, у тому числі фінансової, малим підприємствам, сприяння формуванню об'єктів інфраструктури розвитку підприємництва, таких як бізнес-центри, бізнес-інкубатори, інноваційні та консалтингові центри, венчурні фонди, кластери тощо»; – розроблення Міністерством аграрної політики та продовольства України Закону України «Про самоврядні господарські об'єднання в агропродовольчій сфері», спрямованого на створення умов для формування і розвитку системи самоврядування в аграрному секторі України та врегулювання правових, економічних і соціальних засад формування і діяльності самоврядних господарських об'єднань (у т.ч. аграрних кластерів).
Підвищення ефективності співпраці в системі «регіон — наука — виробництво», для чого необхідно:	<ul style="list-style-type: none"> – регіональним центрам наукового забезпечення агропромислового виробництва здійснювати рекламування та демонстрацію передових науково-дослідних розробок, що сприятиме впровадженню таких розробок у виробничу діяльність підприємств кластерного об'єднання; – обласним та районним державним адміністраціям на основі замовлень учасників аграрного кластеру формувати замовлення вищим навчальним та професійно-технічним закладам України на навчання фахівців та спеціалістів необхідного профілю з майбутнім їх працевлаштуванням у структурі кластеру; – обласним та районним державним адміністраціям розміщувати державне замовлення на продукцію з більш високими вимогами щодо якості в ефективно працюючих аграрних кластерах.

Продовження таблиці 1

<p>Забезпечення підтримки розвитку аграрних кластерів на регіональному рівні, для чого обласним та районним державним адміністраціям необхідно:</p>	<ul style="list-style-type: none"> – здійснювати організаційно-економічну підтримку ініціатив підприємств та організацій кластерного об'єднання шляхом розвитку соціальної та виробничої інфраструктури регіону, в якому функціонує аграрний кластер, створення комфортних умов для проживання та відпочинку працівників; – розробити веб-сайти та єдину інформаційну базу з інформацією про існуючі у регіонах кластери, інформувати підприємців про переваги кластерної моделі організації виробництва під час заходів з розвитку підприємництва, створювати електронні форми заявок для підприємств, які бажають стати учасниками кластерів, що дозволить усунути інформаційний вакуум для потенційних інвесторів, сприятиме залученню у кластери вітчизняного та іноземного капіталу; – впроваджувати на місцевому рівні процедури видачі дозволів за принципом «єдиного вікна», що прискорить проходження дозвільних процедур (насамперед у сфері будівництва та землевідведення), здійснювати часткове фінансування об'єктів соціальної, виробничої та побутової інфраструктури на основі державно-приватного партнерства в рамках узгодженого проекту.
---	--

На превеликий жаль, розробленими, але не затвердженими залишаються проекти нормативно-правових актів щодо формування засад державної політики у сфері кластеризації економіки, такі як «Концепція створення кластерів в Україні» (Міністерство економіки України, 2008 р.), «Національна стратегія формування та розвитку транскордонних кластерів» (Міністерство регіонального розвитку та будівництва України, 2009 р.) [8].

У діючих нормативно-правових документах щодо засад державної аграрної політики не передбачено регламентування діяльності аграрних кластерів. Зокрема, і в Законі України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 р.», і в «Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 р.» згадки про аграрні кластери відсутні. Лише проектом Закону України «Про сільське господарство» визначено, що у сільському господарстві можуть утворюватися міжгосподарські організаційно-управлінські структури у вигляді самоврядних господарських об'єднань кооперативного господарювання та кластерного регіонального співробітництва в організаційно-правових формах товариств, асоціацій, консорціумів [9, 10].

ВИСНОВКИ

Україна має відносно позитивний досвід у створенні кластерних структур, зокрема кластеризація в агропромисловому комплексі потребує стратегічних вдосконалень, оскільки цей процес є відносно новим, та ще не набув бажаної підтримки.

Створення кластерів в АПК спрямовано на підвищення конкурентоспроможності національної продукції та отримання максимального синергетичного ефекту від спільного використання ресурсів підприємствами. Саме тому необхідно формувати територіально-виробничі агропромислові кластери та залучати при цьому державну підтримку з метою майбутнього фінансування та розробки протекціоністської політики саме в галузі сільського господарства.

На сьогодні все ще залишається багато невирішених питань саме в цій сфері розвитку кластерів, зокрема це:

- обґрунтування закономірних принципів функціонування агропромислових кластерів як стратегічно нової формації;
- визначення чітких функцій та можливостей стосовно діяльності кластерів у сфері сільськогосподарського виробництва з урахуванням специфічних територіальних особливостей;
- встановлення причин, які значно стримують розвиток процесу кластеризації, зокрема у сфері АПК, та напрямів їх ліквідації;
- неможливість проведення якісного аналізу майбутньої сфери діяльності кластерних об'єднань та встановлення конкретних їх переваг саме через недосконалість політико-

правового законодавства, нестабільності економічної ситуації в країні та багатьох інших мікро- і макроекономічних факторів.

Отже, варто зазначити, що при спільній діяльності наукових кадрів з державним апаратом (у першу чергу зацікавленості держави розвивати АПК шляхом кластеризації) та наявності бази фінансування невирішені питання, які постають сьогодні, можна буде вирішити в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Портер М. Конкуренция / М. Портер ; [пер. с англ.]. — М. : Издательский дом «Вильямс», 2000. — 496 с.
2. Коренчук А. А. Обеспечение конкурентоспособности региона на основе кластерного подхода : дис. ... канд. эконом. наук : 08.00.05 / Александр Анатольевич Коренчук. — Тамбов, 2008. — 124 с.
3. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети : монографія / за ред. З. С. Варналія. — К. : НІСД, 2007. — 768 с.
4. Егорова Н. Е. Финансовый анализ кооперационных стратегий развития промышленных предприятий в сфере малого бизнеса [Электронный ресурс] / Н. Е. Егорова, М. А. Маренный // Финансовый менеджмент. — 2002. — № 1. — Режим доступа : <http://www.finman.ru/articles/2002/1/616.html>.
5. Богінська Л. О. Кластерний підхід до підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва Сумської області / Л. О. Богінська // Вісник Сумського національного аграрного університету. — 2009. — № 1. — С. 248—252.
6. Чужиков В. Кластери як об'єкт державного регулювання / В. Чужиков // Весник УАДУ. — 2001. — № 4. — С. 160—167.
7. Ткаченко В. Г. Кластеры в системе аграрного производства: сущность и значение в реализации инновационной политики государства / В. Г. Ткаченко, В. И. Богачёв // Вісник економічної науки України. — 2011. — № 2. — С. 183—184.
8. Приложение к материалу «А ТЫ вступил в КЛАСТЕР?» [Электронный ресурс] / Ліга закон: головний правовий портал України. — Режим доступа : www.ligazakon.ua/news_old/ga012109.html.
9. Щодо державної політики підтримки розвитку аграрних кластерів в Україні : аналітична записка [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. — Режим доступа : <http://www.niss.gov.ua/articles/760/>.
10. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 р. : Закон України від 18.10.2005 № 2982-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2982-15>.

REFERENCES

1. Porter, M. (2000), *Konkurenciya* [Competition], Translated from English, Izdatelskiy dom «Vilyams», Moscow, Russia.
2. Korenchuk, A.A. (2008), “Ensuring the competitiveness of the region through the cluster approach”, Thesis for candidate of economic sciences, 08.00.05, Aleksandr Anatolievich Korenchuk, Tambov, Russia.
3. Varnally, Z.S. (2007), *Derzhavna regionalna politika Ukrayini : osoblivosti ta strategichni prioriteti* [State regional policy in Ukraine: characteristics and strategic priorities], monograph, NISS, Kiev, Ukraine
4. Egorova, N.E. (2002), “Financial analysis of cooperative development strategies of industrial enterprises in the small business”, *Finansovyy menedzhment*, no. 1, available at : www.finman.ru/articles/2002/1/616.html (access March 25, 2014).
5. Boginska, L.O. (2009), “The cluster approach to improve the efficiency of agricultural production in Sumy Oblast”, *Visnik Sumskogo natsionalnogo agrarnogo universitetu*, no. 1, pp. 248-252.
6. Chuzhikov, V. (2001), “Clusters as an object of state regulation”, *Vesnik UADU*, no. 6, pp. 160-167.
7. Tkachenko, V.G. (2011), “Clusters in the system of agricultural production : the nature and importance in the implementation of innovation policy”, *Visnik ekonomichnoyi nauki Ukrayini*, no. 2, pp. 183-184.
8. Bunt legal portal of Ukraine «LIGA: Zakon» / Application to the material, «Do you come in clusters?», available at : www.ligazakon.ua/news_old/ga012109.html (access March 20, 2014).
9. National Institute for Strategic Studies under the President of Ukraine / Policy Brief «Public policy support for the development of agricultural clusters in Ukraine», available at : www.niss.gov.ua/articles/760/ (access March 21, 2014).
10. The Law of Ukraine of 18.10.2005 № 2982-IV / On Government Agricultural Policy until 2015 available at : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2982-15> (access March 21, 2014).